

УДК 378.147:004]:378.22

Медіадидактика вищої школи у розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців

Ганна ОНКОВИЧ

докт. пед. н., проф.

Київський медичний
університет

вул. Бориспільська, 2,
02099, Київ, Україна

e-mail: onkan@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-9493-9104

© Онкович Г., 2020

Новітня терміносистема медіаосвіти поповнюється новими термінами. Поняття «медіадидактика» стає «парасольковим». Дисертаційні роботи з медіаосвіти українських дослідників — свідчення того, що в процесі навчання присутні різноманітні технології використання мас-медіа.

Приклади щодо розвитку медіадидактики вищої школи засвідчують перспективність і доцільність розроблення різних медіаосвітніх технологій при вивченні фахових дисциплін, оскільки їх наявність і розмаїття сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців за вертикальним і горизонтальним векторами. За вертикальним вектором — це медіаосвітні технології дошкілля, початкової, старшої, вищої школи, післядипломної й позашикільної освіти. Горизонтальний вектор спонукає до розвитку «предметних» медіаосвітніх технологій, котрі використовують шкільні вчителі-предметники й викладачі університетських дисциплін. До того ж, у горизонтальному векторі сучасна медіадидактика, як комплекс медіаосвітніх технологій, має новітні напрацювання з використання в освітньому процесі Вікіпедії (вікідидактика), блогів (блогодидактика — інженерна, педагогічна, медична, науково-педагогічна та ін.), стінописів (муралодидактика), міського простору (медіадидактика вуличного мистецтва). Збагачуються новітніми формами роботи із використанням і творенням медіапродуктів бібліотеки та музеї (книгоспалах-дидактика, музеєдидактика, бібліодидактика).

Медіаосвіта у вищій школі передбачає підготовку не тільки фахівців для мас-медіа, медіапедагогів і медіапсихологів. Медіаосвітні елементи входять до навчальних програм циклу професійно-орієнтованої підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах. При цьому студенти різних напрямів підготовки отримують знання про медіа, розвивають власну медіакомпетентність, що, зокрема, дає нам підстави розглядати й саму медіаосвіту як медіатехнологію.

Ключові слова: медіа-інформаційна грамотність, медіапродукт, медіадидактика, медіадидактика вищої школи, інтернет-дидактика, професійна компетентність, медіаосвітні технології.

HIGH SCHOOL MEDIA DIDACTICS IN THE DEVELOPMENT OF FUTURE PROFESSIONALS PROFESSIONAL COMPETENCES

Hanna Onkovych

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kyiv Medical University

(Kyiv, Ukraine)

e-mail: onkan@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-9493-9104

© Onkovych H., 2020

The modern media education term system is being updated with new terms. The concept of media didactics becomes "umbrella". Dissertation work on media education of Ukrainian researchers is an evidence that different technologies of using mass media are present in the process of teaching.

Examples of the development of high school media didactic testify to the promising and expedient development of different media education technologies in the study of professional disciplines, since their presence and diversity contribute to the formation of professional competence of future specialists in vertical and horizontal vectors. The vertical vector is the media education technology of preschool, elementary, senior, high school, postgraduate and extracurricular education. The horizontal vector encourages the development of "subject" media-educational technologies, which are used by school-subject teachers and teachers of different higher education disciplines. In addition, in the horizontal vector, modern media science as a complex of media education technologies has the latest developments in the use of Wikipedia (Wikididactics), blogs (blogodactics – engineering, pedagogical, medical, scientific-pedagogical, etc.), murals (muralodidactics), urban space (street art media didactics). Enriched with the latest forms of work with the use and creation of media products of libraries and museums (book-flash didactics, museum-didactics, biblio-didactics).

Media education in high school involves training not only specialists for the media, media educators and media psychologists. Media education elements are included in the training programs of vocationally oriented training in other specialties in their respective volumes. At the same time, students of different fields of preparation receive knowledge about media, develop their own media competence, which, in particular, gives us grounds to consider the media education itself as media technology.

Keywords: *media literacy, media product, media didactics, high school media didactics, Internet didactics, professional competence, media education technologies.*

Постановка проблеми та її актуальність

Сучасна дидактика є міждисциплінарною наукою, серед завдань якої «традиційними» вважаються: опис і пояснення процесу навчання та умови його реалізації, розроблення більш сучасних процесів навчання, організація навчального процесу; нові навчальні системи; нові технології навчання (Хуторской, 2007). Нині виділяють «часткові дидактики» окремих категорій учнів (дидактика початкового навчання, вищої школи) у різних типах навчальних закладів та формах освіти. Об'єднаємо їх поняттям «вертикальний вектор» (або «вертикаль») освіти, оскільки йдеться про навчання визначених категорій учнів по висхідній, націленій угору: початкова освіта; базова середня школа; повна середня освіта; професійно-технічна освіта; базова вища освіта; повна вища. Ми виокремлюємо медіаосвіту майбутніх фахівців різних напрямів підготовки, оскільки, на нашу думку, мову слід вести не просто про «медіа для всіх», а про те, як найбільш ефективно використовувати професійно-орієнтовані медіатексти в підготовці компетентних професіоналів у вищій школі, щоб у подальшому вони успішно застосовували навички роботи з мас-медіа для підвищення професійного рівня, самоосвіти впродовж усього життя (Онкович, 2012; Онкович, 2014; Онкович та ін., 2012). Відтак медіадидактика вищої школи нині охоплює підготовку фахівців за кількома напрямками. Йдеться не тільки про медійників та педагогів (Онкович та ін., 2013).

Нові мережеві інформаційні та комунікативні системи сьогодні — як частина довкілля — впливають на просвітництво, освіту й виховання, складають серйозну конкуренцію школі та університетам (Онкович, 2012; Федоров, 2012). Просування медіа- та інформаційної грамотності — це відповідь на один із викликів глобального інформаційного суспільства. Конкретні прийоми та форми роботи з масово-комунікаційними джерелами дозволяють досягати одночасно навчально-методичних та пізнавально-виховних результатів.

Новизна дослідження

Термін «інформаційна грамотність» належить до нової терміно-системи, його вперше вжив 1974 року П. Журковський (Zurkowski) (Zurkowski, 1974). 2014 року, на Медіафорумі ЮНЕСКО в Парижі було запропоновано долучитися до розроблення медіа-інформаційної грамотності, а на конференції ECIL згодом відзначали 40-річчя нового поняття. Медіа- та інформаційна грамотність як сукупність установок, знань, умінь і навичок дає змогу особистості визначати, коли і яка інформація потрібна, де і як її можна отримати; як слід її критично оцінювати, систематизувати й використовувати відповідно до етичних норм співжиття в соціумі. Це поняття, на думку дослідників, виходить за рамки комунікаційних та інформаційних технологій

і включає навички критичного мислення, осмислення та інтерпретації інформації в різних професійних та освітніх галузях. Медіа- та інформаційна грамотність передбачає оперування всіма типами інформаційних ресурсів: усними, письмовими та мультимедійними (UNESCO, 2014; А. В. Онкович & А. Д. Онкович, 2014; Онкович, 2012; Онкович, 2014), що, зі свого боку, спонукає до розвитку професійно-орієнтованої медіадидактики.

Метою статті є аналіз дисертацій із медіадидактики вищої школи. Передбачаємо, що в них представлено інноваційний поступ українських дослідників, котрі в розробці медіаосвітніх технологій випереджають час.

Завдання дослідження:

- проаналізувати дослідження з використання медіаосвітніх технологій у вищій школі;
- схарактеризувати вектори цих досліджень;
- спрогнозувати можливість подальшого розвитку медіаосвітніх технологій у вищій школі;
- обґрунтувати можливість залучення до викладання навчальних дисциплін у вищій школі медіаосвіти як технології.

Стан розробки проблеми

Україна має кілька успішних прикладів із розроблення медіадидактики вищої школи — використання медіатекстів в освітньому процесі. Представимо їх. Не дивує, що першими за підготовку дисертацій із медіаосвітніх технологій взялися викладачі іноземних мов, котрі могли працювати з першоджерелами мовами, яких вони навчали. В англomовному світі медіаосвіта почала активно розвиватися із середини минулого століття. До українського освітнього простору поняття «медіа», як і терміни, до складу яких воно входить, потрапило значно пізніше. Сьогодні значна частина з них є «парасольковими» поняттями (медіадидактика, медіапсихологія, блогодидактика та ін.), що й започатковує нову терміносистему.

Про актуальність розроблення і впровадження моделей гуманно зорієнтованого навчання й виховання молоді на основі широкого використання інтернет-технологій, котрі дадуть змогу студентіві сповна реалізувати його природний освітній, соціальний і духовний потенціал та забезпечать активізацію всіх сфер діяльності, насамперед — навчально-пізнавальної, йшлося в дисертації Р. П. Бужикова «Педагогічні умови застосування інноваційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземних мов студентів вищих економічних навчальних закладів» (Миколаїв — Київ, 2006). Однією з найсуттєвіших переваг впровадження цих технологій у практику навчання студентів є можливість реалізації таких методів, як індивідуалізація й диференціація. Врахування індивідуальних особли-

востей студентів, їх суб'єктного досвіду дозволяє обирати для кожного оптимальний шлях навчання. Це дослідження — чи не перший український приклад застосування в професійній підготовці у вищій школі *інтернет-дидактики*, котра відкриває широкі перспективи диференціації навчання, сприяє розкриттю творчого потенціалу, пізнавальних здібностей кожного окремого учасника навчального процесу, а також надає навчальній діяльності творчого, дослідницького характеру, що — природно — приваблює молодь, оскільки результати приносять задоволення, спонукають до праці, до пошуку нових знань (Онкович, 2015).

І. М. Чемерис докладно розглянула формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань (Черкаси — Київ, 2008), довела необхідність залучення іншомовної періодики до процесу навчання іноземної мови майбутніх журналістів із метою формування їхньої професійної компетентності. Дисертантка визначила специфіку англомовних мас-медійних видань щодо використання їх у навчальному процесі й запропонувала ефективну технологію формування професійної компетентності з опертям на засоби іншомовних періодичних видань. Ця робота — начний приклад упровадження пресодидактики і пресолінгводидактики в навчальний процес вищої школи.

Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук розглядала Н. М. Духаніна (2011). Дослідниця представила структуру, критерії та показники ефективності застосування медіаосвітніх технологій і довела, що позитивні результати при набутті фахових знань ефективніші через створення медіаосвітнього середовища навчального закладу, через розроблення та інтеграцію спецкурсів медіаосвітньої спрямованості в зміст професійної підготовки (Духаніна, 2011). Актуальним є формування готовності магістрантів до використання медіаосвітніх технологій; узгодженість навчально-виховного процесу з медіакультурним розвитком магістрантів. Удосконаленню підготовки магістрів комп'ютерних наук сприяв авторський інтегрований спецкурс «Основи медіакультури».

У дисертації О. К. Янишин (2012) уперше доведено ефективність залучення медіаосвітніх технологій до формування професійних якостей майбутніх документознавців (Онкович та ін., 2019). На основі аналізу закордонних праць комунікативні вміння віднесено до групи трансферабельних умінь, найбільш затребуваних працедавцями, формуються в академічному навчанні й переносяться у фахову діяльність. У дослідженні розвивається ідея щодо наскрізного формування комунікативних умінь на всіх етапах професійної підготовки документознавців через інтеграцію медіаосвітніх технологій із навчаль-

ними дисциплінами різних циклів, практики, науково-дослідної та позааудиторної роботи студентів. Медіаосвітні технології (радіо-і теледидактика, пресодидактика, пресолінгводидактика, кінодидактика, веб-дидактика, інтернет-дидактика та ін.) — інноваційні освітні технології, котрі використовують для своєї реалізації інформаційно-комунікаційні можливості мас-медіа, готують до умов життя в суспільствах знань, впроваджують принципи гуманізації освіти тощо, — зазначає дослідниця (Онкович та ін., 2019).

Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців нафтогазового профілю розглядала І. А. Сахневич (Івано-Франківськ — Київ, 2012). Узагальнення теоретичних та експериментальних результатів дослідження дозволило визначити основні теоретичні концепції та медіаосвітні моделі, а на їх основі — аналізувати ефективні напрями, способи й методи застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці. Йшлося про використання предметних методик — пресодидактики, кінодидактики, теледидактики, інтернет-дидактики в комплексі. Про педагогічні особливості формування медіакомпетентності майбутніх маркетологів у процесі фахової підготовки були в центрі уваги Н. М. Лашук (2019) із Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (Чернігів, 2019). Свої пропозиції дослідниця пропонує в наукових публікаціях і посібниках за темою дисертації.

Медіаосвітні технології були предметом розгляду дослідників-педагогів, котрі переймалися питаннями розвитку медіакультури. Зокрема, у дисертації О. Е. Коневщинської (Київ, 2009) «Формування медіа-культури майбутніх учителів музики» схарактеризовано теоретичні засади формування медіа-культури майбутніх учителів музики в процесі професійної підготовки в навчальних закладах, проаналізовано сучасний стан фахової підготовки майбутніх учителів музики. Рівень професійної фахової підготовки майбутнього вчителя музики, на думку дослідниці, спрямовується на підвищення рівня компонентів медіакультури, а саме: культури володіння медіазасобами, музично-педагогічної та комунікативної культури (Коневщинська, 2009). Формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв були в центрі уваги дослідження Н. О. Шубенко (2010) (Харків — Київ, 2010).

Не залишалися осторонь і дослідники інноваційних процесів у підготовці фахівців у інших сферах. «Педагогічні умови застосування засобів мас-медіа в професійній підготовці майбутніх державних інспекторів із пожежної безпеки» — тема дисертації І. Ю. Гуріненко (Черкаси — Умань, 2012). Удосконалення змісту теоретичної і практичної підготовки майбутніх державних інспекторів із пожежної безпеки здійснюється через упровадження курсу «Медіакультура й

масово-роз'яснювальна робота», у якому дотримано принципів наочності та міжпредметних зв'язків. На основі застосування інноваційних технологій, форм і методів навчання засобами медіадидактики активізовано навчальну діяльність курсантів. Досягалося це значною мірою через упровадження зазначеного спецкурсу.

Розвиток електронних технологій, широке впровадження інтерактивних систем комунікації спричинили помітні трансформації у сфері наукової інформації. Відповідно виникає запит соціуму на фахівців, які мають не лише ґрунтовні спеціальні знання, а й володіють нормами професійної мови, основами творення текстів, редагування, активно включаються у творчий процес міжособистісного наукового, професійного дискурсу. Зауважимо, що програми спецкурсів, підготовлених здобувачами Інституту вищої освіти НАПН України, були видані друком 2013 р. у колективному збірнику (Онкович та ін., 2013). Це був перший досвід узагальнити напрацювання в руслі медіадидактики вищої школи.

Проблеми розвитку медіа-інформаційної грамотності як необхідного складника професійної компетентності, формування медіакультури засобами медіаосвітніх технологій, привернули увагу дослідників, котрі працювали з майбутніми педагогами в університетах і вчителями в інститутах післядипломної педагогічної освіти. Першою дисертацією в цьому контексті стала дисертація Ю. М. Казакова «Педагогічні умови використання медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів» зі спеціальності «теорія й методика професійної освіти» (Луганськ, 2007). Згодом цю тему продовжили Т. В. Бешок із Кременця в дисертації «Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів» (Київ, 2014) (Бешок, 2014), С. В. Іць із Житомира — «Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти» (2014) (Іць, 2014), О. І. Чернякова з Переяслав-Хмельницького — «Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування мультимедійних технологій у професійній діяльності» (Переяслав-Хмельницький (2017), О. О. Кравчишина зі Старобільська — «Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів» (2018) та ін. Проблему медіакомпетентності майбутнього вчителя інформатики як необхідну умову його готовності до професійної діяльності досліджувала І. М. Наумук із Мелітополя (2015).

У дослідженні І. В. Колеснікової «Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти» (Колеснікова, 2018) (Житомир, 2018) доводиться необхідність розвитку медіакультури педагогів як пріоритетного напрямку модернізації системи осві-

ти. Це перша дисертація з проблем використання медіатехнологій у післядипломній освіті педагогів. Розроблена дослідницею модель розвитку медіакультури вчителів у закладах післядипломної освіти має структурні блоки: цільовий (реалізується на стратегічному та оперативному рівнях); змістовий (передбачає оволодіння вчителем системою знань, що зумовлюють успішність і якість його професійної діяльності, включає теоретичну та практичну підготовку педагогів у процесі вивчення навчальних курсів і складається із низки модулів навчальної програми (суспільно-гуманітарного, професійного, методичного, діагностичного) та змістового ядра — спецкурсу «Медіакультура вчителя»; операційний (охоплює систему форм, методів і засобів розвитку медіа культури вчителів); результативний (включає контроль, самоконтроль, оцінку та самооцінку рівня розвитку медіакультури вчителів) (Колеснікова, 2018).

Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція в контексті світового досвіду) була в центрі уваги дослідження М. О. Осюхіної (2018 р.) (Осюхіна, 2016). У дослідженні, з погляду соціальних комунікацій, узагальнювалися підходи до визначення ключових понять медіаосвітньої тематики; аналізувався стан розвитку формальної та неформальної медіаосвіти в Україні; розглядався потенціал та актуальність існуючих концепцій медіаосвіти з урахуванням актуальних інформаційно-комунікаційних реалій та ін. Дослідниця пропонувала національну концепцію розвитку медіа-інформаційної грамотності населення в контексті світового досвіду як складової сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів, проте рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.04 «Теорія та історія соціальних комунікацій» було скасовано.

Виклад основного матеріалу

Як бачимо, медіадидактика вищої школи розвивається в багатьох регіонах України на прикладі розроблення медіаосвітніх технологій за різними векторами: під час підготовки педагогів дошкільця, початкової, середньої та вищої школи, у післядипломній освіті. У нашому огляді ми віддали перевагу дисертаційним роботам із медіаосвітньої проблематики й не розглядали досить великий масив інших дотичних до теми публікацій — посібників, статей, матеріалів конференцій.

Медіадидактика вищої школи охоплює концептуальні засади розвитку медіаосвітньої компетентності педагогів, юристів, документознавців, учителів інформатики, фахівців із комп'ютерних наук, маркетологів, «надзвичайників» та ін. (Онкович та ін., 2013; Онкович та ін., 2014; Онкович, 2012; Онкович, 2013).

Свого часу саме навчальні заняття з експериментального авторського курсу «Медіаосвіта» на кафедрі видавничої справи та редагування НТУ України «КПІ» (Онкович, 2010) спонукали до роздумів і пошуків, адже в сучасній вищій школі України не викладалися курси з медіаосвіти, медіапсихології, критичного мислення тощо. Ініціативу було підхоплено аспірантами Інституту вищої освіти НАПН України, який у той час був провідною установою, де розроблявся новий напрям (Онкович, 2013; Онкович, 2014; Онкович та ін., 2012). Саме завдяки впровадженню курсу «Медіаосвіта» в КПІ вперше у вищій школі (не тільки України) з'явилося поняття *професійно-орієнтована медіаосвіта*, а згодом і інші — *блогодидактика (науково-педагогічна, педагогічна, інженерна, медична тощо), вікідидактика, дидактика вулично-го мистецтва, муралодидактика, книгоспалах-дидактика...* (Онкович та ін., 2019; Онкович, 2014; Онкович, 2018; Онкович, 2018).

Наявність власного блогу чи сайту — не данина моді, а професійна необхідність вчителя XXI століття, котрий зобов'язаний бути медіа- та інформаційно грамотним. Адже персональний блог — це своєрідне сучасне електронне портфоліо вчителя, представлення свого досвіду роботи педагогічному співтовариству для отримання незалежної оцінки й порад із боку колег. Оскільки учні успішно використовують соціальні медіа поза школою, інтегруючи їх у заняття, вчитель допомагає їм отримувати більш якісну практику використання соціальних медіа, пропонує новий цікавий і захоплюючий поворот під час шкільних занять. Тому доречним є представлення в статті «Педагогічна блогодидактика вчителів української мови та літератури» можливостей саме педагогічної блогодидактики (Онкович та ін., 2019). Якщо в учителя мета — інформувати інтернет-спільноту про свої досягнення, проведені заходи, показові уроки, тобто він прагне створити власну візитівку, готуючись до чергової атестації чи конкурсів («Учитель року», Global Teacher Prize Ukraine тощо), то вчитель створює інформаційний блог, таким, наприклад, є блог Оксани Білан <http://oksanabilan.blogspot.com/>). Коли ж виникає потреба шукати нові способи взаємодії з учнями, організувати дистанційне навчання, тоді створюється блог як частина освітнього простору учнів та вчителя. На таких блогах вчитель стає справжнім медійником, створює якісний медіапродукт, з опертям на який веде постійний діалог зі своїми учнями та батьками, розміщує підготовчі матеріали до уроків, інтерактивні тести, пропонує додаткові матеріали. Під час вимушених канікул, карантину такі блоги стають центрами дистанційного навчання.

Предметна блогодидактика вчителів української мови та літератури є досить різноманітна. Здебільшого блоги творять патріотичні педагоги з яскраво вираженим відчуттям нового й новітнього. Вони

добре знають свій предмет і орієнтуються в дидактичних його потребах (Онкович та ін., 2019). Сьогодні педагогічна блогодидактика вчителів української мови представлена блогами, сайтами, сторінками — тобто медіапродуктами, котрі можна розглядати і як практичні матеріали для підвищення учительської кваліфікації. Системи блогів можна характеризувати як: інформаційний, шкільний (кафедральний), тематичний, методичний, науково-методичний, багатофункціональний, міжпредметний. (Принагідно зауважимо, що наразі цікаві професійно спрямовані майданчики творять бібліо- і музеєпедагогі. Вони мають свої дидактичні знахідки, перебувають у творчому пошуку. Їхні сторінки — додаткове джерело новітньої й актуальної інформації, що дає нам підстави називати їх бібліодидактами й музеєдидактами. Їхні напрацювання, представлені на медіамайданчиках, також потребують аналізу й узагальнення).

Певним етапом у розвитку *медіадидактики вищої школи* як одного із чинників «горизонтального» вектора стала колективна монографія «Медіакомпетентність фахівця» (Онкович ред., 2013), яка складалася з дипломних робіт випускників кафедри видавничої справи й редагування НТУ України «КПІ» Юлії Горун, Іванни Костюхіної, Віри Кравчук, Наталії Литвин, Катерини Нагорної і свідчила про можливість професійно-орієнтованої медіаосвіти у формуванні фахових якостей майбутнього редактора. Дослідження студентів значно випереджали час, і сьогодні видання є досить цитованою працею.

З появою інтернет-технологій освітній процес почав розвиватися через розроблення новітніх технологій, які свідчать про розвиток інтернет-дидактики (Духаніна, 2011). Наразі ми ведемо мову про новітні технології використання медіазасобів і медіаджерел в освітньому процесі, причому, саме медіаосвітні технології, які інтенсивно розвиваються останнім часом, займають провідне місце в освіті й самоосвіті особистості. Саме вони мають особливий потенціал: викликають цікавість, сприяють взаєморозумінню, розвивають критичне мислення своєї аудиторії, зокрема молодіжної; поважають свободу висловлювання думок, захищають недоторканність приватного життя, заохочують до міжкультурного й міжрелігійного діалогу, представляють інтереси жінок збалансованим і нестереотипним способом, сприяють інвестиціям для творчості й інновацій, виявляють таланти та сприяють їхньому розвитку. Усе це відбувається завдяки різним медіапродуктам, які слід вміти читати, розуміти й використовувати: «Медіапродукт — це результат навчальної або практичної медіадіяльності людини, що має на меті донести певну інформацію до цільової аудиторії, відрізняється наявністю ідеї, єдністю форми та змісту, цілісністю, завершеністю, має яскраве емоційне начало, тобто це — продукт практичної діяльності (опрацювання досвіду і спо-

стережень) із використанням медіа, зрозумілий для подальшого використання, єдиний для посилання на нього» (К. Нагорна) (Онкович, 2013, с. 226).

Вище ми розглянули дослідження, де представлено різні медіаосвітні технології використання медіапродуктів у навчальному процесі вищої школи. Проте поки що немає праць, де б сама медіаосвіта була предметом розгляду як самостійна й новітня технологія. Адже саме завдяки їй, у контексті «журналістика для всіх», студенти мають можливість долучитися до найрізноманітніших медіаджерел. Ці медіаджерела стають для них актуальними навчальними посібниками з дисциплін фаху, який вони опановують у вищій школі, привчають послуговуватися медіаджерелами в професійному розвитку впродовж життя. І чим раніше студенти це усвідомлять, тим кращим буде освітній результат і успіхи в післявишівській самостійній професійній творчості. Наприклад, під час вивчення латинської мови можна звернутися до текстів латинськомовної Вікіпедії, під час вивчення української мови за професійним спрямуванням — до періодичних видань, блогів і сайтів, котрі представлені в інтернет-просторі на різних майданчиках, з пропозицією студентам переглянути ці джерела, визначити і схарактеризувати найбільш цікаві з них тощо. Саме завдяки такому підходу з'явилися поняття «вікідидактика» (Онкович та ін., 2017), «медична благодидактика» (Онкович та ін., 2018). Як засвідчує досвід інженерної благодидактики (Білецький та ін., 2019), блоги й сайти, наявні в інтернет-просторі, також мають велику вагу в задоволенні освітніх проблем майбутніх фахівців. Принагідно зауважимо, що технічні дисципліни поки що таким допоміжним матеріалом забезпечені менше, ніж гуманітарні, особливо — педагогічні. Останнє можна пояснити проривом шкільних педагогів, котрі легко інтегруються в суміжні шкільні дисципліни й часто співпрацюють разом з учителями інформатики. На прикладі підготовки спеціалістів для нафтогазової сфери висвітлюються прийоми й методи використання інженерної благодидактики в освітньому процесі з метою розвитку медіакомпетентності фахівців.

Доцільно зазначити, що поява інформаційно-навчальних ресурсів на сторінках Фейсбук стала можливою завдяки наявності ресурсно-інформаційної бази на Вікіпедії, Ютуб, в онлайн бібліотеках (українські приклади — «Всеукраїнська експертна мережа» <http://ukrtechlibrary.wordpress.com/>, <http://www.experts.in.ua>, <http://ruthenia.info>, Українська технічна література), репозитаріям вишів. У такий спосіб професорсько-викладацький склад навчальних закладів України приєднується до розвитку професійно-орієнтованої медіаосвіти, сприяє розвитку медіадидактики вищої школи (Білецький та ін., 2019). Аналіз наявних досліджень із використання професій-

но-орієнтованих медіаджерел у вищій школі засвідчив значний інтерес до цього процесу. Медіаосвітні технології успішно використовуються у вищій школі. Наприклад, для впровадження інженерної блогодидактики в навчальний процес вищої технічної школи в мережі Фейсбук представлено вітчизняний і зарубіжний досвід створення й розвитку освітньо-інформаційних блогів зі спеціальності «Нафтогазова інженерія».

Висновки

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми свідчить про прискорений темп впровадження медіаосвітніх технологій у навчальний процес вищої школи. Дисертаційні роботи Р. Бужикова, Ю. Горун, І. Гуріненко, Н. Духаніної, О. Каліцевої, Н. Лашук, І. Сахневич, О. Янишин та ін. переконують у можливостях медіаосвітнього підходу до осучаснення навчального процесу.

Дисертаційні роботи з медіаосвіти українських дослідників — свідчення того, що в процесі навчання присутні різноманітні технології використання мас-медіа. Медіаосвіта у вищій школі передбачає підготовку не тільки фахівців для мас-медіа, медіапедагогів і медіапсихологів. Медіаосвітні елементи входять до навчальних програм циклу професійно-орієнтованої підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах. При цьому студенти різних напрямів підготовки отримують знання про медіа, розвивають власну медіакомпетентність.

Новітня терміносистема медіаосвіти поповнюється новими термінами. Поняття медіадидактика стає парасольковим, розвивається за вертикальним вектором (медіадидактика дошкільна, початкової, старшої, вищої школи, післядипломної й позашкільної освіти) і по горизонталі. У горизонтальному векторі нині вона має напрацювання з технологій використання в освітньому процесі Вікіпедії (вікідидактика), блогів (блогодидактика — інженерна, педагогічна, медична, науково-педагогічна та ін.), стінописів (муралодидактика), міського простору (медіадидактика вуличного мистецтва), новітні форми бібліотечної роботи (книгоспалах-дидактика).

Предметні методики медіаосвіти, застосовані сьогодні у вищій школі України, засвідчують перспективність і доцільність розроблення різних медіаосвітніх технологій для вивчення фахових дисциплін, оскільки їх наявність і розмаїття сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців. Віртуальні медіаосвітні джерела приваблюють і тих, хто навчає, і тих, хто навчається, і тих, хто працює, оскільки сприяють розвиткові особистості, професійних знань і умінь, формують професійну компетентність.

Медіадидактика (дидактика засобів масової інформації) забезпечує критерії того, що кожен із цих засобів може зробити в тому чи

іншому контексті використання і як медіаджерела мають бути опрацьовані.

Ми розглядаємо термін медіадидактика як сукупність технологій використання засобів медіа з освітньою метою. Це дає нам право говорити про медіадидактику вищої школи як нове й перспективне педагогічне явище.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бешок, Т. В. (2014). *Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів*. (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук). Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Київ.
- Білецький, В. С., Онкович, Г. В., & Ткаченко, М. В. (2019). Інженерна блогодидактика у нафтогазовій справі. *Геотехнології*, 2, 55–63.
- Духаніна, Н. М. (2011). *Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук*. (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук). Інститут проблем виховання НАПН України, Київ.
- Іць, С. В. (2014). *Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти*. (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук). Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир.
- Колеснікова, І. В. (2018). *Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти*. (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук). Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир.
- Коневщинська, О. Е. (2009). *Формування медіа-культури майбутніх учителів музики*. (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ.
- Лашук, Н. М. (2019). *Формування медіакомпетентності майбутніх маркетологів у процесі фахової підготовки*. (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук). Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Чернігів.
- Онкович, А. В. (2012а). Медіадидактика. В *Język rosyjski w przestrzeni językowej i kulturowej Europy i świata: Człowiek. Świadomość. Komunikacja. Internet*, Матеріали V Міжнародної Конференції Наукової (с. 1013–1018). Издательство Варшавського університета.
- Онкович, А. В. (2012б). Медіадидактика высшей школы. В И. В. Жилавская, & С. И. Августевич (Сост.), *Молодежь и медиа. Экология медиапространства*, Матеріали II Международной научно-практической конференции (с. 400–413). РИНЦ МГГУ имени М. А. Шолохова.
- Онкович, А. В. (2012с). *Медіадидактика: Масс-медиа в учебном процессе по русскому языку как иностранному*. Lambert Academic Publishing.
- Онкович, А. В. (2014). Медийная и информационная грамотность в цифровую эпоху: на пороге глобального прорыва. ЮНЕСКО-2014. *Медиаобразование*, 4, 9–14.
- Онкович, А. В. (2015). Интернет-дидактика в обучении русскому языку как иностранному. В *Русский язык и литература в пространстве мировой*

- культури, Матеріали XIII Конгресса Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы (Т. 10, с. 788–793). МАПРЯЛ.
- Онкович, А. В., & Онкович, А. Д. (2014). Медиа- и информационная грамотность как зонтичное понятие обучающей среды. В *Профессионализм педагога: сущность, содержание, перспективы развития* (с. 328–332). МАНПО; Ремдер.
- Онкович, А. Д., & Боголюбова, М. М. (2018). Нове в медіаосвіті: мовно-педагогічна блогодидактика. В *Інновації та традиції в мовній підготовці іноземних студентів*, Тези доповідей міжнародного науково-практичного семінару (с. 195–199). Видавництво Іванченка І. С.
- Онкович, Г. В. (2010). *Медіаосвіта: Загальний курс*. Логос.
- Онкович, Г. В. (2013). Медіадидактика вищої школи: український досвід. *Вища освіта України*, 1, 23–29.
- Онкович, Г. В. (2014а). «Парасолькові» терміни сучасної медіаосвіти. *Нові технології навчання*, 85, 189–194.
- Онкович, Г. В. (2014б). Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України*, 2, 80–88.
- Онкович, Г. В. (2018а). Медіадидактика як парасольковий термін. В Б. Є. Жулковський (Ред.), *Сучасна наука та освіта Волині*, Матеріали науково-практичної конференції (с. 533–536). Волиньполіграф.
- Онкович, Г. В. (2018б). Новітні терміни медіаосвіти та медіадидактики. В Ю. О. Шепель (Ред.), *Лінгвістика. Лінгвокультурологія: Міжкультурна й міжмовна комунікація: проблеми, питання, вирішення* (Т. 12, ч. 2, с. 282–296). Акцент ПП.
- Онкович, Г. В., & Криворотенко, О. Г. (2019). Педагогічна блогодидактика вчителів української мови та літератури. *Проблеми освіти*, 92, 82–88.
- Онкович, Г. В., & Онкович, А. Д. (2012). Медіаосвіта як ресурс розвитку сучасного суспільства. *Проблеми освіти*, 73, 3–6.
- Онкович, Г. В., & Онкович, А. Д. (2017). Вікідидактика: формування й розвиток у системі професійної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 2 (88), 208–212.
- Онкович, Г. В., Балабанова, К. Є., Гуріненко, І. А., Духаніна, Н. М., Онкович, А. Д., Сахневич, І. А., & Янишин, О. К. (2013). *Медіадидактика вищої школи: Програми спецкурсів*. Логос.
- Онкович, Г. В., Білецький, В., Онкович, А., & Ткаченко, М. (2019). Нове у вищій освіті: інженерна блогодидактика. *Вища школа*, 1, 26–33.
- Онкович, Г. В., Бойченко, М. І., Дем'яненко, Н. М., Донець, З. Ф., & Карачун, В. Я. (2012). *Теоретико-методологічні засади інтеграції змісту гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах негуманітарного профілю*. Педагогічна думка.
- Онкович, Г. В., Горун, Ю. М., Кравчук, В. О., Литвин, Н. О., Костюхіна, І. В., & Нагорна, К. А. (2013). *Медіакомпетентність фахівця*. Логос.
- Онкович, Г. В., Ляліна, О., & Яцентюк, М. (2018). Нове в медіаосвіті: медична блогодидактика. В *Інновації та традиції в мовній підготовці іноземних студентів*, Тези доповідей міжнародного науково-практичного семінару (с. 204–208). Видавництво Іванченка І. С.

- Осюхіна, М. О. (2016). Роль медіаосвіти за умов сучасних українських суспільно-політичних реалій. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*, 1, 98–102.
- Федоров, А. В. (2012). Новые стандарты — реальная возможность для медиапедагогика. *Alma Mater*, 3, 55–58.
- Хуторской, А. В. (2007, 12 марта). *Функции дидактики и методики обучения в проектировании и реализации образовательного процесса (тезисы выступления)*. <https://khutorskoy.ru/be/2007/0312/index.htm>.
- Шубенко, Н. О. (2010). *Формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв*. (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук). Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ.
- ЮНЕСКО. (2012). *Московская декларация о медиа- и информационной грамотности*, Итоговый документ Международной конференции «Медиа- и информационная грамотность в обществах знания». http://www.ifarcom.ru/files/News/Images/2012/mil/Moscow_Declaration_on_MIL_rus.pdf.
- Янишин, О. К. (2012). *Формування комунікативних умінь майбутніх документознавців засобами медіаосвітніх технологій*. (Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук). Інститут вищої освіти НАПН України, Київ.
- UNESCO. (2014). *Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era*. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/paris_mil_declaration.pdf.
- Zurkowski, P. G. (1974). *The Information Service Environment. Relationships and Priorities. Related Paper No. 5*. Prepared by ERIC Document Reproduction Service.

REFERENCES

- Beshok, T. V. (2014). *Pedahohichni umovy zastosuvannia mediaosvitnikh tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv [Pedagogical conditions of application of media educational technologies in professional training of future teachers]*. (Abstract of PhD Dissertation). Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Biletskyi, V. S., Onkovych, H. V., & Tkachenko, M. V. (2019). Inzhenerna blohodydaktyka u naftohazovii spravi [Engineering blogodidactics in the oil and gas business]. *Geotechnologies*, 2, 55–63 [in Ukrainian].
- Dukhanina, N. M. (2011). *Pedahohichni umovy zastosuvannia mediaosvitnikh tekhnolohii u pidhotovtsi mahistriv kompiuternykh nauk [Pedagogical conditions of application of media educational technologies in preparation of masters of computer sciences]*. (Abstract of PhD Dissertation). Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Fedorov, A. V. (2012). Novye standarty — realnaia vozmozhnost dlia mediapedagogiki [New standards — a real opportunity for media pedagogy]. *Alma Mater*, 3, 55–58 [in Russian].
- Its, S. V. (2014). *Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy zasobamy mediaosvity [Pedagogical conditions of formation of professional competence of the future teacher of a foreign language by means of media education]*. (Abstract of PhD Dissertation). Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr [in Ukrainian].

- Khutorskoi, A. V. (2007, March 12). *Funktsii didaktiki i metodiki obucheniiia v proektirovanii i realizatsii obrazovatel'nogo protsessa (teziy vystupleniia)* [Functions of didactics and teaching methods in the design and implementation of the educational process (abstracts)]. <https://khutorskoy.ru/be/2007/0312/index.htm> [in Russian].
- Kolesnikova, I. V. (2018). *Rozvytok mediakultury vchyteliv u zakladakh pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity* [Development of media culture of teachers in institutions of postgraduate pedagogical education]. (Abstract of PhD Dissertation). Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr [in Ukrainian].
- Konevshchynska, O. E. (2009). *Formuvannia media-kultury maibutnikh uchyteliv muzyky* [Formation of media culture of future music teachers]. (Abstract of PhD Dissertation). Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Lashuk, N. M. (2019). *Formuvannia mediakompetentnosti maibutnikh marketolohiv u protsesi fakhovoi pidhotovky* [Formation of media competence of future marketers in the process of professional training]. (Abstract of PhD Dissertation). Taras Shevchenko National University «Chernihiv Collegium», Chernihiv [in Ukrainian].
- Onkovych, A. D., & Boholiubova, M. M. (2018). Nove v mediaosviti: movno-pedahohichna blohodydaktyka [New in media education: language and pedagogical blog didactics]. In *Innovatsii ta tradytsii v movnii pidhotovtsii inozemnykh studentiv* [Innovations and traditions in language training of foreign students], Abstracts of Papers of the International Scientific and Practical Seminar (pp. 195–199). I. S. Ivanchenko Publishing House [in Ukrainian].
- Onkovych, A. V. (2014). Mediinaia i informatcionnaia gramotnost v tcifrovuiu epokhu: na poroge globalnogo proryva. YuNESKO-2014 [Media and information literacy in the digital age: on the verge of a global breakthrough. UNESCO 2014]. *Media Education*, 4, 9–14 [in Russian].
- Onkovych, H. V. (2010). *Mediaosvita: Zahalnyi kurs* [Media education: General course]. Lohos [in Ukrainian].
- Onkovych, H. V. (2012a). Mediadidaktika [Mediadidactics]. In *Język rosyjski w przestrzeni językowej i kulturowej Europy i świata: Człowiek. Świadomość. Komunikacja. Internet* [Russian in the linguistic and cultural space of Europe and the world: Person. Awareness. Communication. Internet], Proceedings of the 5th International Scientific Conference (pp. 1013–1018). Warsaw University Press [in Russian].
- Onkovych, H. V. (2012b). Mediadidaktika vysshei shkoly [Mediadidactics of higher education]. In I. V. Zhilavskaia, & S. I. Avgustevich (Comps.), *Molodezh i media. Ekologiia mediaprostranstva* [Youth and media. Ecology of media space], Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference (pp. 400–413). RINTC MGGU imeni M. A. Sholokhova [in Russian].
- Onkovych, H. V. (2012c). *Mediadidaktika: Mass-media v uchebnom protsesse po russkomu iazyku kak inostrannomu* [Mediadidactics: Mass media in the educational process on Russian as a foreign language]. Lambert Academic Publishing [in Russian].
- Onkovych, H. V. (2013). Mediadydaktyka vyshchoi shkoly: ukrainskyi dosvid [Media didactics of higher school: Ukrainian experience]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 1, 23–29 [in Ukrainian].
- Onkovych, H. V. (2014a). «Parasolkovi» terminy suchasnoi mediaosvity [«Umbrella» terms of modern media education]. *Novi tekhnologii navchannia*, 85, 189–194 [in Ukrainian].

Onkovych, H. V. (2014b). Profesiino-oriientovana mediaosvita u vyshchii shkoli [Professionally-oriented media education in higher education]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 2, 80–88 [in Ukrainian].

Onkovych, H. V. (2015). Internet-didaktika v obuchenii russkomu iazyku kak inostrannomu [Internet didactics in teaching Russian as a foreign language]. In *Russkii iazyk i literatura v prostranstve mirovoi kultury [Russian language and literature in the space of world culture]*, Proceedings of the 13th Congress of the International Association of Teachers of Russian Language and Literature (Vol. 10, pp. 788–793). MAPRYAL [in Russian].

Onkovych, H. V. (2018a). Mediadydaktyka yak parasolkovyi termin [Media didactics as an umbrella term]. In B. Ye. Zhulkovskiy (Ed.), *Suchasna nauka ta osvita Volyni [Modern science and education in Volyn]*, Proceedings of the Scientific and Practical Conference (pp. 533–536). Volynpolihraf [in Ukrainian].

Onkovych, H. V. (2018b). Novitni terminy mediaosvity ta mediadydaktyky [The latest terms of media education and media didactics]. In Yu. O. Shepel (Ed.), *Linhvistyka. Linhvokulturolohii: Mizhkulturna y mizhmovna komunikatsiia: problemy, pytannia, vyrishennia [Linguistics. Linguoculturology: Intercultural and inter-language communication: problems, questions, solutions]* (Vol. 12, ch. 2, pp. 282–296). Aktsent PP [in Ukrainian].

Onkovych, H. V., & Kryvorotenko, O. H. (2019). Pedahohichna blohodydaktyka vchyteliv ukraïnskoi movy ta literatury [Pedagogical blog didactics of teachers of Ukrainian language and literature]. *Problemy osvity*, 92, 82–88 [in Ukrainian].

Onkovych, H. V., & Onkovych, A. D. (2012). Mediaosvita yak resurs rozvytku suchasnoho suspilstva [Media education as a resource for the development of modern society]. *Problemy osvity*, 73, 3–6 [in Ukrainian].

Onkovych, H. V., & Onkovych, A. D. (2014). Media- i informacïonnaia gramotnost kak zontichnoe poniatie obuchaiushchei sredy [Media and information literacy as an umbrella concept of the learning environment]. In *Professionalizm pedagoga: sushchnost, sodержanie, perspektivy razvitiia [Professionalism of the teacher: essence, content, development prospects]* (pp. 328–332). MANPO; Remder [in Russian].

Onkovych, H. V., & Onkovych, A. D. (2017). Vikidydaktyka: formuvannia y rozvytok u systemi profesiinoi osvity [Wikididactics: formation and development in the system of vocational education]. *Zhytomyr Ivan Franko State University journal. Pedagogical sciences*, 2 (88), 208–212 [in Ukrainian].

Onkovych, H. V., Balabanova, K. Ye., Hurinenko, I. A., Dukhanina, N. M., Onkovych, A. D., Sakhnevych, I. A., & Yanyshyn, O. K. (2013). *Mediadydaktyka vyshchoi shkoly: Prohramy spetskursiv [Media didactics of higher school: Programs of special courses]*. Lohos [in Ukrainian].

Onkovych, H. V., Biletskyi, V., Onkovych, A., & Tkachenko, M. (2019). Nove u vyshchii osviti: inzhenerna blohodydaktyka [New in higher education: engineering blog didactics]. *Vyshcha shkola*, 1, 26–33 [in Ukrainian].

Onkovych, H. V., Boichenko, M. I., Demianenko, N. M., Donets, Z. F., & Karachun, V. Ya. (2012). *Teoretyko-metodolohichni zasady inteɦratsii zmistu humanitarnoi osvity u vyshchyykh navchalnykh zakladakh nehumanitarnoho profilu [Theoretical and methodological principles of integration of the content of humanitarian education in higher educational institutions of non-humanitarian profile]*. Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Onkovych, H. V., Horun, Yu. M., Kravchuk, V. O., Lytvyn, N. O., Kostiukhina, I. V., & Nahorna, K. A. (2013). *Mediakompetentnist fakhivtsia [Media competence of the specialist]*. Lohos [in Ukrainian].

- Onkovych, H. V., Lialina, O., & Yatsentiuk, M. (2018). Nove v mediaosviti: medychna blohodydaktyka [New in media education: language and pedagogical blog didactics]. In *Innovatsii ta tradytsii v movnii pidhotovtsi inozemnykh studentiv [Innovations and traditions in language training of foreign students]*, Abstracts of Papers of the International Scientific and Practical Seminar (pp. 204–208). I. S. Ivanchenko Publishing House [in Ukrainian].
- Osiukhina, M. O. (2016). Rol mediaosvity za umov suchasnykh ukrainskykh suspilno-politychnykh realii [The role of media education in modern Ukrainian socio-political realities]. *State and Regions. Series: Social Communications, 1*, 98–102 [in Ukrainian].
- Shubenko, N. O. (2010). Formuvannia mediakultury maibutnoho vchytelia muzyky zasobamy audiovizualnykh mystetstv [Formation of media culture of the future music teacher by means of audiovisual arts]. (Abstract of PhD Dissertation). Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv [in Ukrainian].
- UNESCO. (2012). Moskovskaia deklaratsiia o media- i informatsionnoi gramotnosti, Itogovi dokument Mezhdunarodnoi konferentsii «Media- i informatsionnaia gramotnost v obshchestvakh znaniia» [Moscow Declaration on Media and Information Literacy, Final Document of the International Conference «Media and Information Literacy in Knowledge Societies»]. http://www.ifapcom.ru/files/News/Images/2012/mil/Moscow_Declaration_on_MIL_rus.pdf [in Russian].
- UNESCO. (2014). *Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era*. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/paris_mil_declaration.pdf [in English].
- Yanyshyn, O. K. (2012). Formuvannia komunikatyvnykh umin maibutnykh dokumentoznavtsiv zasobamy mediaosvitnykh tekhnolohii. (Abstract of PhD Dissertation). Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
- Zurkowski, P. G. (1974). *The Information Service Environment. Relationships and Priorities. Related Paper No. 5*. Prepared by ERIC Document Reproduction Service [in English].